

L'escriptor britànic Robert Graves, en un pròleg breu i circumstancial a un recull d'articles d'índole molt diversa, *Occupation: Writer*, publicat el 1951, fa una mena de repàs a algunes de les vicissituds més importants de la seva vida a partir del moment en què és desmobilitzat després de la Primera Guerra Mundial amb una pensió a causa de les seqüeles nervioses que li van quedar. Graves hi menciona els anys difícils d'Oxford —on es va graduar—, la càtedra de literatura anglesa que ocupà al Caire, el seu malestar a Egipte, el retorn a Anglaterra, els diversos treballs com a *free-lance* erudit, la manca d'ajustament amb les encarcarades convencions socials de l'època, el seu establiment a Mallorca des de la primèria dels anys trenta fins a l'esclat de la guerra espanyola i els “records del meu feliç retorn a Mallorca el 1946”. El que em sobta d'aquest text —que, al capdavall, no té cap altra intenció que introduir i datar els articles aplegats al llibre— no són pas les peripècies vitals del poeta, tenyides d'un cert desmenjament anecdòtic, sinó més aviat la manera com, de passada, al·ludeix al seu gradual reconeixement dels esdeveniments i de les actituds que han afaïçonat, de manera premeditada o gairebé del tot involuntària, la seva personalitat, gustos i coneixements. En un moment determinat, Graves comenta que “aleshores ja havia comprès que la millor manera de guanyar-me la vida sense perdre la independència poètica era escriure història disfressada de novel·les; la resta d'assajos inclosos en aquest llibre són productes secundaris d'aquesta activitat”.²

Sovint he pensat que, més enllà dels escrits autobiogràfics de tota mena —des de cartes íntimes o circumstancials a dietaris i agendes—, la biografia i l'obra de qualsevol artista ens poden furnir una mesura prou aproximada dels factors externs que l'han construït i condicionat, però també indicis suficients de la manera com ell “s'ha vist”, de les etapes que han servit perquè, de manera més conscient o més inconscient, el subjecte anés construït el seu jo, per acabar proporcionant-nos, als espectadors externs, una imatge

---

1 Publicat a *Som per mirar (II). Estudis de literatura i crítica oferts a Carles Miralles*. Ed. A cura de M. Jufresa, C. Garriga, E. Miralles, Universitat de Barcelona, Publicacions i Edicions, 2014, pàgs. 15-24.

2 Robert GRAVES, *Occupation: Writer*, Londres, Cassell & Co. Ltd., 1951, p. ix.

(volguda, estereotipada, falsa, consolidada...) prou concreta d'allò que ha estat, que ha volgut ser o que ha cregut que era. No em puc estar de recordar que en la construcció del jo de Robert Graves tenen parts proporcionals la seva bibliografia ingent (amb llibres imprescindibles com *Els mites grecs* o la saga de *Jo, Claudi*) però també les imatges desoladores de la Primera Guerra Mundial o les fotografies del foraster mal afaitat, cepat, amb barret de palla i camisa de sarga que passejava pels carrerons de Deià —i encara cal afegir que les peculiaritats pròpies de cadascú també estan formades per les seves mancances: en el cas de Graves, per exemple, la seva notable renuència a saber res de debò de la cultura del país on tants anys va viure.

L'exemple de Graves —poeta destacat, erudit del món clàssic, bohemí rústic, novel·lista d'èxit...— no ha de ser considerat atzarós en aquest *Festschrift* atès que també els observadors tangencials, aquells que sostenen el mirall a la vora del camí, poden, amb encert o des d'una parcialitat inevitable, aportar els seus carreus —per ventura fragments de maons i totxanes residuals i ben modestes--, a la construcció del jo d'altri. En aquest cas, jo mateix, sense cap mena d'ordre, puc deixar vagar el record que m'il·lumina la personalitat de Carles Miralles amb un volum del teatre d'Azorín, un número de la revista *Convivium* del 1966, les figures d'Antoni Comas i Josep Alsina, *La terra humida*, Homer, *Les elegies de Bierville* vora les platges eivissenques de llevant, Riba, Espriu, etc. Però al costat d'aquests, diguem-ne, elements tangibles de l'entramat biogràfic hi ha també les guspies que conserven el pòsit de tot allò intangible i que, no gensmenys, serveixen indubtablement per retratar la vida: converses, fotos, amics, viatges, institucions... I és a partir de tots aquests elements i de molts d'altres, acumulats al llarg de més de mig segle, que ara, tot d'una, i atiat en especial per la lectura d'uns poemes, em pregunto per la construcció del jo.

La pregunta inicial podria tenir un enunciat d'aquesta mena: ¿quina pot haver estat l'ambició d'un intel·lectual català de la segona meitat del segle XX per a constituir-se com a tal? Però, així formulada, la pregunta possiblement és errònia. “Ambició” no és el terme exacte. I, a més, la “intel·lectualitat” no ha de ser considerada cap punt de partida --ni tan sols com a “ambició”--, sinó, si de cas, un punt d'arribada. ¿Quina mena de projecció de vida --caldria, doncs, preguntar-nos-- podia fer un adolescent català, un jove de mitjan segle XX? ¿Com es podia “veure” si mirava endavant, i com podia pensar que li agradaria arribar a veure's? I, encara més: la idea del jo construït cap al futur ¿en quina mesura venia —i ve, indefectiblement— condicionada per la família,

l'ensenyament, les amistats, les generacions anteriors, la llibertats públiques...? Haver cregut en la paraula i, per extensió, en la força del coneixement i de l'educació ens hauria de fer pensar en molts intangibles. Els tres més clars, a la meua manera de veure, són tres preguntes. La primera: ¿per què calia esperar de la paraula allò que potser és assolible per camins d'una materialitat més evident (l'economia, els diners, els prestigi social)? La segona: ¿quina paraula, és a dir: quina llengua? La tercera: ¿on, en quin lloc? Aquestes preguntes tan elementals porten implícites realitats que crec que encara cal recordar. Per als joves de les generacions formades en la postguerra no era clar ni evident que el futur fos al país, ni que la cultura –la cultura *tout court* no ja la cultura *catalana*-- pogués conservar un prestigi que –ho sabien molt vagament-- en temps no gaire llunyans havia tingut, ni que la llengua hagués de ser en cap cas el català –allò que es parlava en família, o al carrer, o al mercat, però que en cap cas no servia per a l'escola, ni era als diaris, ni se sentia a la ràdio--. Hi tornaré; però ara voldria fer un petit salt literari que em serà útil per seguir parlant sobre el tema de la construcció del jo.

Com que els elements que ens explicarien quins han estat els possibles carreus decisius en la construcció de qualsevol jo són, en mesura considerable, de mena intangible i subjectiva i com que, de fet, tota construcció del jo és summament delicada (la literatura i la psicologia en van plenes, d'escenes sublimes o patètiques en què els protagonistes descriuen, des de diverses perspectives temporals i anímiques, allò que els sembla que els ha forjats), m'agradaria recórrer a un dels exemples més singulars, però també més punyents, d'anàlisi de construcció d'un jo descrit per un dels grans mestres de la modernitat, Marcel Proust. Proust, al merescudament famós inici de *La Recherche...*, descriu les giragonses subtils dels afectes de l'infant davant el bes nocturn que la mare li fa abans d'acotxar-lo i deixar-lo sol a la seva cambra. És com si tota la vincladissa i fràgil necessitat de comprensió del subjecte s'hagués congriat en els segons fugissers d'aquell contacte entre mare i fill, viscuts tan diferentment per l'una i per l'altre. Obsessió i indiferència. El soroll de les passes a l'escala, les veus, el gir lleu del pom de la porta... són elements que serveixen per bastir en el minyó un anhel de plenitud (i un corprenedor buit, tot ell mancança) on sembla que s'estintolen els possibles raonaments futurs des dels que l'escriptor adult justifica, bussejant meravellosament en el record de la criatura, una mena de fracàs emocional present, tan punyent com literàriament sublim.

“Però l’únic de nosaltres per a qui la vinguda d’en Swann va esdevenir l’objecte d’una preocupació dolorosa vaig ser jo. Quan el senyor Swann hi era, la mare no pujava a la meva habitació. Jo dinava abans que tothom i, quan acabava, me n’anava a seure a taula fins a les vuit, hora que havíem quedat que havia de pujar; aquest bes preciós i fràgil que la mare em confiava d’habitud en el meu llit en el moment d’adormir-me, calia que el transportés des del menjador a la meva cambra i que el guardés durant tot el temps que em despullava, sense que s’esmicolés la seva dolçor, sense que es difongués i s’evaporés la seva virtut volàtil i, justament aquells vespres en què m’hauria calgut rebre’l amb més precaució, l’havia d’agafar, l’havia d’arrabassar bruscament, públicament, sense ni tan sols el temps i la llibertat d’esperit necessaris per posar en el que feia aquella atenció dels maniàtics que s’esforcen a no pensar en res més mentre tanquen la porta i, així, quan la incertesa malaltissa els retorna, poden oposar-li victoriosament el record del moment en què l’han tancada.”³

El bes de la mare que, a causa de la intrusió de Swann, el minyó ha de dur fins a la cambra i servir en penyora del bes “de debò” podria ser –i voldria no caure en cap comparança ensucrada-- una bella metàfora literària de la construcció del jo per a tota la generació de Carles Miralles. Sortosament esperonats pels canvis socials i materials, per la revolució dels joves, però encara atenallats per la violència dels costums, imposicions i militàncies de la postguerra, la cultura era alguna cosa que calia servir, com una penyora deliquescents, com una promesa d’alguna cosa de debò que arribaria a acotxar –“noble, culta, rica, lliure, desvetllada i feliç”– el futur. No cal dir que em refereixo, més que a cap mena de saber estructurat o de seguretat individual o civil, a pures intuïcions, a somiegs mal esbossats i difuminats que maldaven per esdevenir font d’un desig consolidable. Amb les diferències que calgui adduir en cada cas, podem preguntar-nos, com en el cas del referent proustià, quin era el petó que la generació del mig segle, la dels nens del franquisme, volia servir i endur-se al llit per poder endinsar-se en un somni feliç. ¿Com era que la paraula, el país, la llengua hi podien tenir cap pes?

La cultura és un cultiu, una activitat, una tasca de conreu en un espai i un temps que sense les iniciatives culturals fóra un erm. És una activitat de futur, una projecció, però, al mateix temps, és una aplicació de la memòria. (Cultivem allò que ens han ensenyat o dit que pot fructificar, repetint o millorant els mètodes que ens han transmès, i en

---

3 Marcel PROUST, *Combray*, traducció de Josep Maria Pinto, Barcelona, El cercle de Viena, p. 34.

aquells indrets que ens han dit o preveiem que tenen l'aptesa per donar bones collites, i això inclou la repetició i les provatures, lluitar contra els gairebé impossibles marges de pedruscall dalt les muntanyes o confiar-se a la plana fèrtil de regadiu.) Per a la construcció del jo de la generació de Carles Miralles, ¿quina era la memòria rebuda?, ¿quina era l'emoció del petó que calia conservar quan la mare no pujava fins a la cambra?

M'ho pregunto sovint davant exemples i moments ben diferents, perquè en la formació del jo d'una generació sencera hi ha un meravellós component de fantasia, d'irrealitat que, amb el pas del temps, no sé si hem aconseguit agrair prou als qui la fomentaren. En el jo íntim, i irracional, allò que no era —i que sovint tenia poquíssimes possibilitats d'arribar a ser mai— esdevenia l'objectiu més clarament tangible. Sobreprotegits contra l'adversitat, el dolor, o la misèria de la realitat, els intangibles esdevenien un caliu de possibilitats: estudiar, aprendre, crear un futur que es desempallegués del present i ens relligués (ni que fos com un homenatge feble i tardà) a un passat mig llegendari, que no havíem conegut, del qual ningú no parlava, que potser pertanyia a un altre món. I, tanmateix, l'any 1965 les restes testimonials que en quedaven --ocultes, esparracades, esporuguides-- ja havien fet que paraula, llengua i país constituïssin, sorprenentment, les dues cares d'aquest mirall: d'una banda constituïen la fantasia i la irrealitat dels intangibles que s'havien anat covant per oposició a la vida real i, de l'altra, havien esdevingut una tria, potser no encara una decisió i, de la mà de mestres espontanis, d'amics impensats, de catacombes resistencials i de besllums fugissers (ben bé focs follets damunt la intel·ligència del futur), arrossegaven allò improbable cap a una existència precària però tangible. Si alguns dels primers versos de Carles Miralles que mostren aquesta ambició d'autoconfirmar-se en un passat més esplendorós diuen “Té arrels llunyanes, glorioses i heroiques, / aquest meu país...”, és perquè la mateixa veu que ens parla acaba de prendre consciència del fet que “S'esborraren un dia / les darreres petjades de la grandesa / del meu poble.”⁴ Importa subratllar el que representa aquest difícil salt voluntariós d'un present messell, de destrucció, de massoquisme, de claus “llançades a la mar”, cap a un futur millor utilitzant l'evocació del passat gloriós com una forma d'assumpció de la tasca voluntariosa de reconstrucció. “Era ampla la ciutat, i estès / el cel, i la mar breu. / Jo hi havia trobat a faltar / un riu, com a París, i

---

4 Carles MIRALLES i SOLÀ, *La terra humida*, Barcelona, 1965, sense paginar.

ponts, [...] / Avui em plau tal com és / [...] aquí / vaig haver de fer/ [...] el primer poema, ja fa anys...”

Penso en les paradoxes de l'època: una cultura que havia estat esborrada dels carrers i que, segons deien, encara era als llibres; però en uns llibres que no existien o que no circulaven i que, en qualsevol cas, com a generació analfabeta en la pròpia llengua, ningú no hauria pogut llegir. És per això que la construcció del jo, en aquesta generació, és tan agosarada com fantasmagòrica perquè les seves esperances provenen d'un passat desconegut, sense possibilitats d'acostar-se als testimonis, i mancada de les eines elementals. I tot i així... És probable que tota l'”alta cultura” ens forneixi un bon exemple d'aquesta paradoxa: la distància temporal en els estudis clàssics, la “inutilitat” en els filosòfics, l'aprenentatge de les llengües estrangeres que s'acaba convertint en model d'aprenentatge de la pròpia... “[Si comprem Èsquil], comprendrem també els homes que van viure amb ell, els homes que van forjar l'Atenas prepericlea. Ell parla per a aquests homes, i la situació d'aquests homes és la seva: fóra absurd escindir aquests dos factors. Hom ha dit: l'estil és l'home, i és cert. Però també és cert que l'estil busca uns homes, que està pensat en funció d'uns gustos, en funció d'una cultura. Cap signe de l'activitat d'un poeta no pot ser estudiat solament en funció de la col·lectivitat, però cap signe d'aquesta activitat no pot tampoc considerar-se aïllat. Ningú viu sol.”⁵

Cal pensar, doncs, que en aquella nostra cruïlla de camins, l'enforcall dels “estudis” tenia encara un pes decisiu, constituïa una delimitació travada dels fonaments d'un edifici per bastir, de construcció incerta. A diferència de la blana i despreocupada percepció social que arriba amb el tomb del segle XX, aquests “estudis” genèrics i mal definits –“anar a estudi”, en déiem encara-- constituïen una mena d'inversió innegable i clara de futur, eren assumits per la societat com l'adob preuat però pertinent i necessari per a una collita –per a una cultura— millor. Per a una cultura integral, de benestar material, per descomptat, però també de seny i civilitat, de progrés i modernitat. Una actitud ètica afaiçonada gràcies a les restes de l'esperit republicà de l'educació entès com a bé universal, i aplicables, però, a condició –i només a condició— que els resultats tinguessin una certa evidència positiva, de llibertat i d'independència en primer lloc i, potser, de retruc, de progrés social i econòmic. Ho recordo sobretot perquè aquest consens tàcit, generacional, esforçat, tan meritori, d'una societat sencera (estratificada i

---

5 Carlos MIRALLES, *Tragedia y política en Esquilo*, Barcelona, Ariel, 1968, pàgines 16-17. Traducció meva.

diversa en tots els sentits: polític, econòmic, religiós, catalanista...), aquest consens destinat a defensar i protegir les generacions futures de l'erm del desert en què es vivia, avui ha desaparegut del tot escombrat pel vent del mercantilisme monetari de les darreres dècades.

Per sumar-se al camí d'aquesta construcció del jo, dels jos individuals, hi havia, tot seguit, els mestres. Mestres amb minúscula, perquè no pretenien ser capdavanters de res, sinó baules, mitjancers, bescanviadors que passaven amb tota modèstia la torxa d'una generació a l'altra. Però els mestres tenien la virtut que procuraven aportar directament els materials i els referents per a la construcció la memòria. "La memòria té una profunditat que no té el present i per això cal cultivar-la,"⁶ ha dit Carles Miralles. Tot d'una, la memòria va ser també un camp fèrtil: tot el món infinit del saber abastable per parcel·les, per disciplines, per llengües, per biblioteques, per països... Com a sortida de l'erm: la curiositat voraç. Les llengües, posem per cas, no com a complements d'alguna mena de turisme, sinó com a claus de coneixement del que era nou, enlluernador, sòlid, com accessos a biblioteques de saber. Els mestres eren l'empenta, el cop per iniciar el moviment cap a on calia (o es podia) anar: llegir, fer classes, viatjar, escriure... Provar, provar, sempre provar. La carrera acadèmica de Carles Miralles mostra les passes fetes en aquests camins⁷ i, des d'aquest desig de comprendre com es construeix el jo, no em puc estar d'atorgar molta més importància a l'embranchida inicial que no pas a l'arribada, perquè em sembla que, en aquella, hi destrio els petits carreus, el ciment de les juntes, les filades rectes com a condició essencial de l'edifici acabat. Cal remarcar, en aquest punt, que els mestres van ser doblement generosos i que van servir-nos la Cultura que semblava extinta com una eina i una fita vives. Sense restriccions o penyores van fer saber a les generacions joves que la llengua tenia un Fabra, la universitat una Universitat Autònoma, la poesia un Riba...

---

6 Entrevista amb Jordi Capdevila al diari AVUI, 26 de febrer de 2005, p. 43.

7 "Les solapes o contracobertes dels meus llibres solen, com alguna enciclopèdia i tot, presentar-me com a poeta, hel·lenista i crític literari. De fet, la meua carrera acadèmica sembla acreditar un filòleg estudiós de la literatura –de la grega antiga i la catalana, especialment, però també de la llatina, la grega moderna i altres--, des de la perspectiva de l'humanisme tal com l'entenia Jordi Rubió, o sigui, des del convenciment que 'les literatures no són estrets compartiments que tenen la pretensió de bastar-se a si mateixos, sinó un conjunt i una tradició'. I des del convenciment, hi afegeixo, que, a més de ser un plaer, una feina d'aquesta mena comporta una exigència moral, potser en realitat optativa i ben cert que un pèl tantàlicas, de comprendre i respectar el món i els humans, la tradició i el present que la renova i problematitza." A "La poesia, la vida", pròleg a Carles MIRALLES, *No me n'he anat*, Barcelona, Edicions 62, 2007, p. 13-14.

Les renúncies implícites en el fragment de poema abans citat (“Avui em plau tal com és [la ciutat]”) són fetes des de l’acceptació individual d’un servei, aquell servei que, multiplicat, va agafant gruix i afegint el que és privat al que és públic, l’estudi del passat a la construcció del futur, la reflexió personal acumulada als projectes del bé general del país. ”Servir el comú quan l’hora arriba és llei de tota democràcia”, diu la magnífica frase de Lluís Nicolau d’Olwer, i això vol dir que hem d’haver copsat que és arribada l’hora, que hem de saber destriar bé allò comú dels interessos personals, i que, per damunt de tot, hem de estar segurs de la nostra idoneïtat i forces per servir. Arribat aquí, el jo creu —raonablement— que ja està construït. El premis, les distincions, les universitats, els instituts, les institucions... vénen com una conseqüència de la entitat intel·lectual que a poc a poc ha assolit consistència, gruix, respecte, llibertat. Alguns, com Robert Graves, miren enrere des de la distància bucòlica i interposen el seu saber com a defensa als greuges d’un món que els és injust. El nen proustià guarda *in nuce* l’emoció infantil del petó matern per poder, molts anys després, fer-hi girar a l’entorn, el laberint de la memòria. En el cas del Miralles poeta, allò que ens sembla l’edifici sòlid del jo serveix —al meu parer— per reflexionar, sovint dubitatiu, inquiet, insegur, sobre les vicissituds de la construcció i sobre la seva fragilitat des de la paraula poètica.

Però heus aquí que aquests dubtes són, a la meua manera d’entendre la poesia, els elements que aporten a la seva producció la més gran bellesa moral. “[Els amics] sovint es refereixen, de diferents maneres, al fet que, essent el poeta filòleg, no exerceix de filòleg quan escriu poemes, quan intenta que el do i l’esforç del poema —coses a les quals la literatura no és estranya: hi ajuda, de fet, obertament o d’amagat—el facin poeta”.⁸ És a dir, conscients d’allò que hem esdevingut, també ho som, però, d’alguna cosa més: que els nostres afanys, fracassos i reeiximents s’han de saber plegar “al do i a l’esforç” que són al moll de l’os de la construcció perdurable. Construïm el jo, però la memòria hipersensible de Proust no serveix de gran cosa si l’adult que descriu el defici i el conhort pel petó de la mare no ens els pot “descriure” amb les eines i la sensibilitat que ha adquirit al llarg de la seva vida, ja que, al capdavall, les eines són les úniques estructures que salven, que fan viu, el record.

Els elements deliberats o inconscients en la construcció del jo han de saber deixar lloc per al misteri, han de saber plegar-se davant la meravella de l’amor, de la vida, de la

---

⁸ “La poesia, la vida”, pròleg a Carles MIRALLES, *No me n’he anat*, Barcelona, Edicions 62, 2007, p. 15.

incertesa, de la mort, del dolor... Hi penso —com a lector i amic— perquè encara que la construcció del jo pot ser articulada, i fins i tot fer-se explícita en les decisions vitals i en les actituds públiques, potser en cap altre lloc com en la pregonesa un xic dèlfica de la poesia ens és donat de trobar-hi plasmada, sota la bastida fosquejant del text que aspira a ser (també ell) una entitat lluminosa, un jo clar i perdurable, una transparència més nítida i conscient de la construcció d'un mateix —paradoxalment conscient caldria dir, ja que segurament no ho és del tot fins que el poema no és analitzat com a text que perdura, independent—. Aleshores aquesta veu perd tota intenció premeditada i es vincla sota la bellesa de fondre's en una veritat comuna. El jo es contenta amb la poesia, que sol ser una reflexió de vida com aquesta:

Ara, per la finestra
de l'avió que s'enlaira, només
veus núvols, i, entre ells, de sobte,
una llesca de mar
blava i verda, molt fosca,
on has llançat el llast
que ha foradat els núvols
i et permet el retorn
amb la teva ànima que amb l'avió
s'enlaira. Aquesta vegada,
tornes amb tota la vida que et queda
i has salvat del bell fons del mar
la que havia engolit l'altra vegada
el rastre del vaixell del teu primer
retorn a l'aspra claredat
de l'encesa certa de la mort

la consciència de la qual
il.lumina la vida
del goig profund del viure.⁹

---

⁹ Fragment d'un llibre inèdit de Carles Miralles.